

## РОЗВИТОК РЕПРОДУКТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

*Зазначені теоретико-методологічні підходи до визначення поняття "репродуктивне здоров'я" – феноменологічний, онтологічний, гносеологічний, системний; подане розуміння репродуктивної культури як сукупності знань, умінь, цінностей, що регулюють репродуктивну поведінку людини; обґрунтовано використання терміну "репродуктивний потенціал"; розглянуті державні програми щодо зміцнення репродуктивного здоров'я населення України; охарактеризовані професійні функції фахівців соціально-педагогічної роботи у сфері збереження репродуктивного здоров'я.*

**Ключові слова:** репродуктивне здоров'я, репродуктивна культура, репродуктивний потенціал.

Загальний стан здоров'я населення є відображенням демографічної, економічної, соціальної, культурної ситуації в країні та значною мірою впливає на її суспільний розвиток. Збереження репродуктивного здоров'я молоді є запорукою подолання демографічної кризи в Україні та нарощення її соціально-економічного потенціалу.

За визначенням ВООЗ, репродуктивне здоров'я, як і здоров'я людини в цілому, є станом повного фізичного, духовного і соціального благополуччя. Репродуктивне здоров'я характеризується здатністю людей до зачаття і народження дітей, можливістю реалізовувати сексуальні відносини без загрози захворювань, що передаються статевим шляхом, гарантією безпеки вагітності та пологів, виживанням і здоров'ям дитини, благополуччям матері, можливістю планувати вагітності, в т. ч. і попереджати небажані [10].

Теоретико-методологічні підходи (феноменологічний, онтологічний, гносеологічний, системний та ін.) дозволяють більш глибоко проаналізувати поняття "здоров'я людини" та визначити його критерії. Згідно феноменологічного підходу, "здоров'я" розглядають як багатовимірний, багатогранний і водночас цілісний феномен "взаємоузгодженої життєдіяльності людини" [3, с. 5]. За системним підходом, "здоров'я" розглядають в цілісності, взаємозв'язку, взаємозумовленості, гармонійній взаємодії усіх його складових – фізичної, психічної, соціальної та духовної, здатності підтримувати гомеостаз організму, виконуючи саморегулюючу функцію. Онтологічний підхід виходить з розуміння "здоров'я" як необхідної умови індивідуального та родового буття людини. Він дозволяє об'єднати процеси формування, збереження, зміцнення, використання, відновлення, та передачі здоров'я в єдиний "оздоровчий імператив". "Оздоровчий імператив", що охоплює всі складові здоров'я, притаманний як кожному індивідууму, групі, спільноті так і суспільству в цілому (гносеологічний підхід). Наукове розуміння "здоров'я" виводить його на рівень категорії, даючи підстави для "аргументації ключового характеру здоров'язбережувальної компетентності" [3, с. 5].

Дослідженням питань, що пов'язані зі збереженням та покращенням репродуктивного здоров'я населення, широко займаються фахівці різних державних і громадських установ, зокрема Фонду народонаселення ООН, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міністерства охорони здоров'я України, Київського міжнародного інституту соціології, об'єднаного Інституту економіки Національної Академії наук України. Нагальні питання у сфері охорони і збереження репродуктивного здоров'я висвітлюють представники різних наукових галузей, зокрема медицини. Цій темі присвячені роботи таких вітчизняних науковців, як Бацилева О. В., Беседін В. М., Беспалько В. В., Білінський О. М., Говорун Т. В., Гульчій М. М., Квашенко В. П., Лещева Т. В., Нагорна А. М., Назарова І. Б., Парахіна О. М., Парашук Ю. С., Плахтій П. Д., Посипкіна Н. М., Чебан В. І., Юхименко А. П.

Однак, слід зазначити, що провідна роль у профілактиці загроз репродуктивному здоров'ю населення, належить не лише медицині, але й гуманітарним наукам (філософії, психології, педагогіки, соціології), які зосереджують наукові інтереси на проблематиці репродуктивної та сексуальної культури. Серед вітчизняних дослідників даної тематики: Антипкін Ю. Г., Вакуленко С. М., Вороненко О. Ю., Галустян Ю. М., Годун Н. І., Гойда Н. Г., Горбенко О. В., Дем'яненко С. С., Дікова-Фаворська Д. М., Дорошенко-Кравчик М. В., Жилка Н. Я., Зимівець Н. В., Корегін О. Я., Коробчанський В. О., Лантух А. П., Лісовий В. М., Лукашук-Федик С. В., Лукашук-Федик С. В., Моїсеєнко Р. О., Мудрий Я. С., Подольський В. В., Страшко С. В., Товкун Л. П., Трофанова Т. Г., Фощенко Л. М., Цушко І. І., Шурма І. М. та ін.

Констатуючи велику кількість проведених прикладних досліджень, орієнтованих на визначення показників репродуктивного здоров'я, слід відмітити недостатність фундаментальних досліджень за даною проблематикою, невивченість питання щодо розвитку репродуктивної культури у студентській молоді та необхідність вдосконалення методів підготовки фахівців до такого виду педагогічної діяльності.

Під "репродуктивною культурою" розуміють сукупність знань, умінь, цінностей, що регулюють репродуктивну поведінку людини як системи дій та відносин з відтворення людського роду в рамках наявних біологічних і соціальних можливостей. Як один із сегментів загальнолюдської культури, вона виконує ті ж універсальні функції, що і культура в цілому, забезпечуючи регулювання процесів життєдіяльності, підтримання існуючої соціальної організації, ретрансляцію знань і досвіду, матеріалізованих в результатах людської діяльності, гарантії безпеки та комфорту тощо [2, с. 19].

Незважаючи на великий обсяг і широку доступність інформації про те як правильно зачати, виносити і народити дитину, щоб і вона, і її мати були максимально здорові та щасливі, чи навпаки, як уникнути зачаття до настання сприятливих, з точки зору конкретного індивіда або сім'ї, умов для продовження роду, знання такого характеру є малозатребуваними, що свідчить про низький рівень репродуктивної культури. Некомпетентність молоді з питань репродуктивного здоров'я призводить до таких наслідків як психологічна і фізична неготовність до вагітності та пологів, високий відсоток хірургічного розродження, низька лактація та нетривалість вигодовування дитини, високий рівень абортів, збільшення випадків жіночого та чоловічого безпліддя та ін. Однією з головних причин поширення таких негативних явищ є недостатність впровадження в педагогічну практику ефективних технологій профілактики чинників ризику порушення репродуктивного здоров'я.

Системний аналіз процесу формування репродуктивного здоров'я і встановлення чинників (біологічних, соціальних, гігієнічних, екологічних), які загрожують його збереженню, дозволив науковцям ввести в науковий обіг термін "репродуктивний потенціал" [4]. Його визначають, як рівень фізичної, біологічної, розумової, статевої та соціальної зрілості людини, що дозволяє за відповідних умов та заходів охорони здоров'я народжувати й виховувати здорових дітей. Якщо людина розвивається в оптимальних умовах – її репродуктивний потенціал та чинники, що на нього впливають, перебувають у стані рівноваги (балансу репродуктивного здоров'я), відповідно організм має певні репродуктивні ресурси – можливість позитивно змінювати свій баланс і підвищувати репродуктивний потенціал, при цьому індивідуальний потенціал вивчається на рівні окремих осіб, а суспільний – на рівні популяції. Базуючись на визначенні цих понять, можливо розробити дієві заходи з профілактики і корекції порушень репродуктивного здоров'я на етапах його становлення в процесі онтогенетичного розвитку людини та формування індивідуальної та громадської репродуктивної культури [1].

Світовий досвід у сфері охорони репродуктивного здоров'я вказує на те, що проведення ефективної державної політики у цій галузі здатне мінімізувати вплив негативних факторів, попередити їх та створити дієву систему запобігання їх виникненню [7]. Для України важливим кроком до розвитку репродуктивної культури населення на державному рівні стала програма "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України ще 27 грудня 2006 року, основними завданнями якої стали: створення умов безпечного материнства; формування репродуктивного здоров'я у дітей та молоді; удосконалення системи планування сім'ї; збереження репродуктивного здоров'я населення [8]. Програмою визначені пріоритетні напрями її виконання в соціально-економічній, освітній, медичній та науковій сферах. Зокрема, у сфері освіти заходи мають спрямовуватись на розробку та реалізацію міжгалузевих стратегій з пропагування, формування та заохочення до здорового способу життя, відповідального батьківства і безпечного материнства; надання інформації населенню з питань відповідального ставлення до охорони особистого здоров'я; проведення просвітницьких заходів, націлених на охорону здоров'я, пропагування здорового способу життя, планування сім'ї, зміцнення репродуктивного здоров'я населення, охорони материнства, профілактики онкологічних захворювань.

Вже через 5 років після початку дії даної програми просвітницька діяльність служби планування сім'ї спільно із закладами освіти допомогла підвищити рівень обізнаності населення про здоровий спосіб життя, відповідальну статеву поведінку підлітків та молоді, відповідальне батьківство та важливість збереження власного здоров'я протягом усього життя. За статистичними даними це дало можливість знизити рівень інфекцій, що передаються статевим шляхом у 5-7 разів, кількість абортів у 6 разів (з 1 млн. 200 тис. у 90-х роках до 176 тис. у 2010 році), підвищити рівень здоров'я вагітних (за 2002-2010 роки знизилась захворюваність сечостатевої системи на 10%, органів кровообігу – на 15 %, анемії вагітних – на 15 %), що безперечно сприяло поліпшенню здоров'я і новонароджених. Успішне проведення ряду профілактичних заходів, впровадження інноваційних перинатальних технологій дозволили знизити рівень тяжких ускладнень при пологах – захворюваність новонароджених у пологових стаціонарах за період 2001–2010 років зменшилася на 30 %. Реорганізація акушерської допомоги знизила кількість захворювань з акушерських причин: випадки дистресу плода за 2006-2011 роки зменшились на 40 %, пологових травм – на 52 %, недостатності живлення плода – на 40 %, вроджених вад – на 20 % [5, с. 58].

Наразі розроблений важливий проект Закону України "Про затвердження загальнодержавної програми "Здоров'я-2020: український вимір" від 11 грудня 2013 року № 3748, що відповідає стратегії ВООЗ "Здоров'я-2020", в якій зазначені європейські пріоритети в сфері охорони здоров'я. Реалізація даної програми має значно поліпшити стан здоров'я населення та підвищити рівень благополуччя; зміцнити систему охорони громадського здоров'я; забезпечити наявність універсальних, стійких та високоякісних заходів з охорони здоров'я, орієнтованих на людину [6; 9].

З метою популяризації здорового способу життя серед підлітків і молоді та збереження репродуктивного здоров'я Міністерством освіти і науки України та Фондом народонаселення ООН в Україні, постійно розробляються програми факультативних (тренінгових) курсів, спрямованих на популяризацію здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, формування відповідального ставлення та мотивації до збереження сімейних цінностей, закладання основ відповідального батьківства.

Гендерна освіта та виховання, що потребують високого рівня знань в галузі охорони здоров'я, володіння технологіями збереження загального і репродуктивного здоров'я, інформованості щодо шляхів і методів їх зміцнення та підтримки мають досить специфічний характер і вимагають особливої уваги до підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів. Тому, підготовка фахівців, які виконуватимуть завдання з розвитку репродуктивної культури молоді в навчальних закладах, має здійснюватись на високому професійному рівні. На цьому етапі, найбільш вдалі співпраці різних державних медичних та освітніх установ, органів влади та громадських організацій, інтеграції знань щодо надання необхідної соціальної допомоги населенню з охорони репродуктивного здоров'я, охорони материнства і дитинства, планування сім'ї може сприяти робота соціальних працівників та педагогів.

Узагальнюючи типові професійні функції фахівців соціально-педагогічної роботи у сфері збереження репродуктивного здоров'я, слід виділити такі: діагностична (виявлення осіб, що потребують медико-соціальної допомоги з підтримки репродуктивного здоров'я та питань планування сім'ї); соціальний супровід (патронаж груп ризику); охоронно-захисна (захист репродуктивних прав); інформаційно-пропагандистська (індивідуальне та групове консультування з питань репродуктивного здоров'я та сексуальної поведінки, профілактичні заходи, пропаганда здорового способу життя); координаційно-посередницька (забезпечення співробітництва соціальних установ, освітніх закладів, громадських організацій та засобів масової інформації з метою формування у населення репродуктивної культури); організаційно-методична (організація навчання фахівців системи освіти, соціального захисту та інших відомств з питань планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я населення; розробка методичного забезпечення навчання).

Така широка спеціалізація соціального працівника передбачає розуміння спеціалістом значущості проблеми планування сім'ї в суспільстві, знання системи заходів з підготовки до зачаття, виношування і народження дитини, повне уявлення про методи контрацепції, вміння використовувати в інтересах клієнтів існуючі програми допомоги населенню з питань охорони репродуктивного здоров'я, а також чинні закони, які мають відношення до репродуктивної поведінки людини, її прав у цій галузі. Тому, професійна підготовка соціальних працівників передбачає формування у майбутніх фахівців високого рівня здоров'язберігаючої компетентності, в т.ч. у сфері репродуктивного здоров'я.

Таким чином, в Україні створені позитивні передумови щодо поліпшення стану репродуктивного здоров'я за умови кваліфікованого підходу до його діагностики, лікування та профілактики. Однак, враховуючи зростання соціальної напруженості в країні внаслідок загострення соціально-економічної кризи та військово-політичної ситуації, що супроводжується різким падінням життєвого рівня населення, підвищенням рівня безробіття та злочинності, збільшенням кількості психічних розладів, особливо серед представників найменш соціально незалежних та психологічно захищених верств населення, перед суспільством постають все нові задачі щодо збереження репродуктивного здоров'я нації. Наразі саме модоль є однією з найбільш уразливих груп соціуму, яка будучи майбутнім держави, її економічним, демографічним і культурним потенціалом, має велику кількість проблем, пов'язаних із загрозою для особистого здоров'я. Тому, на сьогодні, головним завданням сучасної освіти у сфері охорони і підтримки репродуктивного здоров'я молоді як складової загального здоров'я є допомога в усвідомленні кожною особистістю відповідальності за власне здоров'я і своє життя, формування потреби у веденні здорового способу життя та навчання базовим методам і технікам з підтримки належного рівня здоров'я, в т.ч. репродуктивного, у психологічно, соціально та економічно важкий для людей і країни період.

Загалом, аналізуючи сучасний стан проблеми з розвитку репродуктивної культури студентської молоді в нашій державі, слід відзначити, що більшість навчально-освітніх заходів спрямовані на учнівську молодь старших класів. Це, безумовно, позитивно впливає на формування у молоді розуміння важливості збереження репродуктивного здоров'я та підтримки здорового способу життя, накопичення валелогічних знань щодо охорони власного здоров'я та життя людини. Однак, брак інформаційної підтримки, соціально-психологічної уваги фахівців на етапі становлення особистості, зародження міжособистісних та сексуальних стосунків у молодому віці, можуть зменшити користь від раніше отриманих знань і призвести до зниження рівня репродуктивної культури особистості. Отже, одним із важливих завдань сучасної освіти у галузі охорони і підтримки здоров'я студентської молоді є розробка та використання у педагогічній практиці програм та заходів з підвищення загального рівня знань щодо репродуктивного здоров'я з метою розвитку репродуктивної культури.

## Використані джерела

1. Бацилева О. В. Репродуктивне здоров'я молоді: особливості та шляхи покращення [Електронний ресурс] / О. В. Бацилева // Радник: український юридичний портал. Наукові статті: юридична психологія. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/573-psih.html>

2. Беляева М. А. Репродуктивная культура: тенденции развития и механизмы трансляции в современном российском обществе: автореф. дис. ... доктора культурологии: 24.00.01 / М. А. Беляева; ФГБОУ ВПО "Вятский государственный гуманитарный университет". – Киров, 2013. – 44 с.
3. Бойченко Т. Зasadничі принципи неперервної валеологічної освіти в Україні / Тетяна Бойченко // Формування здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів на основі розвитку життєвих навичок. Всеукраїнська наук.-практ. конф. за участі представників міжнародних організацій: Збірник резюме доповідей ; уклад. Т.С. Бойченко. – К. : НАПНУ, 2010. – 24 с.
4. Гойда Н.Г. Концептуальні основи біосоціального ритму репродуктивного потенціалу населення та заходи профілактики порушень на етапах його формування / Н.Г. Гойда, В.І. Чебан // Охорона здоров'я України. – 2001. – № 1 (1). – С. 24-26.
5. Заглада Н. В. Державна програма "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року – пріоритетне питання уряду України у 2011 р. [Електронний ресурс] / Н. В. Заглада, Ю. Ю. Габорець // Україна. Здоров'я нації. – 2012. – № 2-3. – С. 51-59. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uzn\\_2012\\_2-3\\_11.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uzn_2012_2-3_11.pdf)
6. Здоровье-2020 – основы европейской политики и стратегия для XXI века [Електронний ресурс] // Всемирная организация здравоохранения. Европейское региональное бюро. – Режим доступу: <http://www.euro.who.int/ru/health-topics/health-policy/health-2020-the-european-policy-for-health-and-well-being>
7. Купер К. Охорона громадського здоров'я: європейський досвід і виклики / К. Купер, Л. Леви // Національна безпека і оборона. – 2009. – №1. – С. 27-29.
8. Про затвердження Державної програми "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 р. № 1849 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-п>
9. Проект Закону України "Про затвердження Загальнодержавної програми "Здоров'я – 2020: український вимір" № 3748 від 11.12.2013 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=49269](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=49269). – Додаток (1) 11.12.2013.
10. Репродуктивне здоров'я та репродуктивні права: визначення та розуміння [Електронний ресурс] / Що потрібно знати про репродуктивне здоров'я: проект Благодійного Фонду "Здоров'я жінки і планування сім'ї". – Режим доступу: [http://www.reprohealth.info/uk/for/men\\_and\\_women/rhr/tp](http://www.reprohealth.info/uk/for/men_and_women/rhr/tp)
11. Фощенко Л. М. Медико-соціальні аспекти репродуктивного здоров'я молоді, в тому числі сучасного студентства / Л. М. Фощенко // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2013. – №3. – С. 278-281.

Vasyuta O.

#### DEVELOPMENT OF REPRODUCTIVE CULTURE OF STUDENTS

*These theoretical and methodological approaches to the definition of "reproductive health" as phenomenological, ontological, epistemological, systems are definite, understanding of reproductive culture as a set of knowledge, skills and values that govern reproductive behavior of the reproduction at the human race within existing biological and social opportunities are submitted. Use of the term "reproductive potential" to describe the level of physical, biological, mental, sexual and social maturity person, allowing for appropriate conditions and measures to protect health and give birth to healthy children raise justified; the government programs to strengthen population reproductive health Ukraine are considered; the main aspects of the training the qualified professionals to implementation of the basic tasks of students' reproductive culture in higher educational institutions are outlined; the professional functions of social and educational specialists in the sphere of reproductive health are described.*

**Key words:** *reproductive health, reproductive culture, reproductive potential.*

*Стаття надійшла до редакції 20.01.2015*